

I. Bevezetés

Az alábbi munka arra tesz kísérletet, hogy a nemrég kutathatóvá vált szovjet hadműveleti naplók segítségével mutassa be Budapest ostromának talán legdrámaibb felvonását, a német-magyar védősereg 1945. február 11-i kitörési kísérletét.¹

Erre kiváló lehetőséget nyújt, hogy az utóbbi években a szovjet hadműveleti iratok elképesztő bőségben kerültek fel az internetre. Az Orosz Védelmi Minisztérium Központi Irattára (Centralnij Arhiv Mínyisztyersztva Oboroni Rosszjiszkoj Fegyercij, a továbbiakban CAMO) a Pamjaty Naroda projekt² keretében kereshető formában feltöltötte a szovjet hadsereg hadműveleti iratainak rendkívül jelentős részét. Sajnos azt nem tudjuk, hogy a válogatás pontosan milyen alapon történt, mint ahogy az sem tudható, hogy a dokumentumok feltöltésének mi a menetrendje és mi az, ami még várhatóan kutathatóvá válik. Fontos hangsúlyozni, hogy a CAMO nem levéltár, hanem irattár. Ez azért lényeges különbség, mert a kutató itt nem kutathat az irattári anyagban korlátlanul, hanem csak azt kapja meg, amit az irattár jónak lát – és az irattár nem köteles arra sem, hogy anyagaihoz teljes körben biztosítson segédleteket, illetve rendelkezésre bocsássa fondjai teljes jegyzékét. Az iratokkal kapcsolatos megkeresésünkre mindössze annyit válaszoltak, hogy ha valami hiányzik a kutatásainkhoz érdemes „várni, és rendszeresen felkeresni az oldalt [az adott információ ügyében], vagy önállóan kutatni” a levéltárakban személyesen.³ Azonban már jelenleg is elmondható, hogy a Budapest ostromában résztvevő egységek hadinaplói hadosztályszintig sokszor több verzióban is rendelkezésre állnak, sőt sok esetben még az ezredek hadinaplói is fellelhetőek.⁴ Természetesen ezek részletessége igen széles skálán mozog. A kitörés témája kapcsán nincs okunk azt gondolni, hogy sok fontos dokumentumot visszatartottak volna a kutatás lehetősége alól.

Az iratok kapcsán két technikai megjegyzés szükséges. Az első az, hogy a szovjet dokumentumokban nem a közép-európai időt adták meg, hanem a moszkvait. Ebből adódóan minden jelentésben két órával későbbi időpontok szerepelnek. A kétféle

¹ Szerzők ezúton is köszönetet mondanak Meruk Józsefnek és Számvéber Norbertnek hasznos megjegyzéseikért.

² <https://pamyat-naroda.ru/>

³ Ungváry Krisztián 2017–2018. között egy megbízottján keresztül kutatott a podolszki katonai levéltárban. Nem ismert egyetlen olyan magyar állampolgárságú kutató sem, aki személyesen kutathatott volna itt. A kutatást orosz állampolgároknak is rengeteg bürokratikus akadály nehezíti. A Hadtörténeti Levéltár részéről Gruber Mihály 2015-ben részleges betekintést nyert a levéltár fondjegyzékeibe, azonban az iratokat eredetiben nem kutathatta.

⁴ Tanulmányunkban az összes említett hadosztály, illetve annál magasabb szintű egység hadinaplóját illetve egyéb iratanyagát felhasználtuk, amennyiben az ezredek hadinaplói érdemleges információt tartalmaztak, azt külön jegyzetben jelöltük.

időszámítás problémáját kiküszöbölése érdekében minden időpontot a magyar időszámításnak megfelelően adunk meg és az idézett dokumentumokban az időpontokat ennek megfelelően hallgatólagosan javítottuk. A második pedig az, hogy a szovjet jelentések az elért terepszakaszokat a fővároson belül „*kvartal*” azaz háztömb számmal adták meg, bizonyos objektumokat pedig külön objektum-számmal jelöltek. Amennyire csak lehetséges, ezeket a jelöléseket lábjegyzetben magyarázzuk el.

Budapest ostroma az utóbbi évtizedekben örvendetes módon egyre nagyobb figyelmet kapott. Az ostromról Ungváry Krisztián írt tudományos igényű monográfiát, de Gosztonyi Péter is közreadta kutatásainak eredményeit.⁵ A magyar Hadtörténelmi Levéltár és a német Bundesarchiv 1999-ben kiadta az akkor rendelkezésre álló Budapesttel kapcsolatos katonai iratokat⁶ – azonban ebbe egyetlen kitöréssel kapcsolatos szovjet dokumentum sem került be (mivel akkor még a CAMO iratanyaga egyáltalán nem volt hozzáférhető). Helytörténeti munkák,⁷ interjúgyűjtemények⁸ és tudományos igényű feldolgozások⁹ is megjelentek a budapesti csatáról, a kiadott visszaemlékezések száma pedig több tucatnyi. A téma nem csak Magyarországon, hanem nemzetközileg is komoly figyelmet kapott, amit az is illusztrál, hogy egy ostromról szóló monográfia jelenleg kínai és román fordításban is megjelenés alatt van és nemrégiben egy portugál történelmi népszerűsítő kiadvány is különszámot szentelt a magyar főváros ostromának.¹⁰ Magáról a kitörésről azonban mind a mai napig csak Ungváry Krisztián írt – alapvetően német és magyar interjúkra támaszkodva – tudományos munkát, illetve Számvéber Norbert vizsgálta a kitörés kérdését a páncélozott járművek szempontjából, illetve Dávid Zsolt és Miklós Tamás adott közre egy tanulmánynak is beillő, rendkívül adatgazdag forrásközlést.¹¹

⁵ Gosztonyi, 1998; Ungváry, 1998. (a monográfia 7. átdolgozott kiadása 2013-ban jelent meg, lásd: Ungváry, 2013.)

⁶ Számvéber, 1999.

⁷ Mihályi – Tóth – Tulok, 2017.

⁸ Hingyi, 2017.

⁹ Nevenkin, 2014; Számvéber, 2018; Markó, 2005; Ungváry, 2016.

¹⁰ A téma népszerűsítő, illetve nem tudományos jellegű bemutatásainak felsorolásától itt eltekintünk.

¹¹ Dávid – Miklós, 2018.